

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО Й ТРУДОВОГО ПРАВА

Доровських А. В.

доктор технічних наук, професор
(Науково-дослідний центр судової експертизи
з питань інтелектуальної власності
Міністерства юстиції України)

Булат Є. А.

кандидат юридичних наук,
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 307.4

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

Визначено стан питання щодо охорони комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності в Україні. Проаналізовано досвід зарубіжних країн у цій сфері. Запропоновано способи охорони комп'ютерної програми.

Ключові слова: комп'ютерна програма, зміст, інтелектуальна власність, правова охорона, алгоритм.

Постановка проблеми. На сучасному етапі існування ефективної системи охорони інтелектуальної власності є запорукою економічного і соціального зростання будь-якої країни. 15 жовтня 2014 р. відбулися слухання в Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти «Інтелектуальна власність в Україні. Стан і концептуальні принципи розвитку». Серед інших актуальних питань, пов'язаних з охороною інтелектуальної власності, розглядалося також питання про необхідність внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту про охорону комп'ютерних програм.

Такий крок, у тому числі, зумовлений нагальною необхідністю охорони, перш за все змісту комп'ютерної програми, як об'єкта інтелектуальної власності, оскільки вже досить тривалий час серед наукової громадськості точаться дискусії щодо пошуку оптимального варіанта охорони комп'ютерних програм, зокрема їх змісту (алгоритму).

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження окремих аспектів комп'ютерної програми, як об'єкта інтелектуальної власності, здійснювалися у працях таких вчених і правників:

Ю. М. Капіци, С. А. Петренка, В. В. Черячукіна, С. В. Селіванова, Є А. Боровської, С. С. Лосєва та ін.

Виклад основного матеріалу. Процес становлення і удосконалення комп'ютерних програм у світі був достатньо ускладненим. Здебільшого, це було зумовлено тим, що у різних країнах питання про способи охорони цього об'єкта інтелектуальної власності, по суті, виникло лише у другій половині ХХ сторіччя, у той час як національні законодавства у сфері інтелектуальної власності більшості країн світу отримали своє визначення вже у ХІХ сторіччі. Саме цей чинник і зумовив оптимальний пошук засобів їх ефективною правовою охорони. Особливо це стосувалося таких країн, як США, Японія, Франція, Германия, Англія, тобто країн, у яких досить швидкими темпами відбувався розвиток інформаційних технологій.

Стрімкий розвиток науково-технологічного прогресу, який до початку 70-х років набув неабияких масштабів, зумовив заміну поколінь техніки, зокрема перехід від великих обчислювальних машин до персональних електронно-обчислювальних машин. У подальшому це зумовило стале зміцнення ринку програм для ЕОМ, і не тільки для конкретних програм, обмежених лише самою ЕОМ, а також для певних операційних систем, таких як MS DOS, Windows (від Windows-95 до Windows-XP), Linux, з подальшим використанням прикладних програм для власних ЕОМ з вирішенням поставлених їй користувачем завдань.

Наведені нижче статистичні дані Комісії Європейського Співтовариства свідчать про те, що у 1985 р. світовий обсяг комерційного продажу програм для ЕОМ склав від 30 до 39 млрд. доларів; у 2003 році ця цифра перевищила 150 млрд. за рік. При цьому на США у той час припадало 50 % світового обсягу продажу з передбачуваним збільшенням до 70 % у найближчі декілька років, внесок західноєвропейських країн оцінювався у 30 %, Японії – 15–18 % [1].

У 2014 році, за даними, представленими у звіті «Global Games Market Report», валовий обсяг ігорних індустрій у різних країнах мав такий вигляд.

Перше місце з валового обсягу продаж посідають США – 20,5 млрд. доларів на рік. Друге місце належить Китаю – 17, 9 млрд. доларів на рік, і на третьому місці Японія – 12,2 млрд. доларів на рік [2]. І це дані, які стосуються лише сфери комп'ютерних ігор. Така особливість комп'ютерної програми – досить швидкими темпами видозмінюватися, удосконалюватися, набувати нових і нових рис і функцій вимагає сьогодні розробки єдиного підходу до охорони її алгоритму і сутності. Розробка на законодавчому рівні єдиного інструментарію до належної охорони комп'ютерної програми є, по суті, запорукою найбільш ефективного і вдалого функціонування всієї сфери інформаційних технологій.

Для розробки єдиного підходу до охорони змісту комп'ютерних програм в Україні автори звернулися до досвіду, набутого Сполученими Штатами Америки у цій сфері.

Точкою відліку у розвитку комп'ютерних технологій слід вважати 1946 рік, коли було видано патент розробникам електронно-числового інтегратора ENIAC,

функціонування якого полягало у виконанні певної послідовності команд. Команди, які створювалися таким способом, називалися машинним кодом і не були доступними для людського сприйняття. При цьому програмісти, які не брали участі у створенні продукту, як правило, не могли зрозуміти всіх принципів її використання і саме цей факт практично виключав можливість плагіату.

У Сполучених Штатах Америки реєстрація першої комп'ютерної програми відбулася у листопаді 1961 року. Одним із змістовних документів, у якому заявки на реєстрацію комп'ютерних програм отримали своє подальше визначення, слід вважати Циркуляр № 61 «Авторсько-правова реєстрація комп'ютерного програмного забезпечення». Саме цим документом регулювалися суспільні відносини, які виникали у зв'язку з реєстрацією комп'ютерних програм. Так, програма могла бути зареєстрована, якщо вона містила елементи компонування, вибору, розташування, а текстові вирази мали оригінальні особливості [3].

С. А. Петренко проаналізовано розвиток законодавства США у сфері охорони комп'ютерних програм. Згідно із зазначеним аналізом, умовно розвиток законодавства у сфері комп'ютерних програм у США можна поділити на п'ять змістовних етапів, кожний з яких характеризується окремими, лише йому властивими рисами.

Так, перший етап характеризується безпосередньо виникненням електронно-обчислювальних машин і їх обслуговуванням. У той період часу сфера програмування перебувала у стадії свого зародження і робила перші кроки у своєму розвитку. Виникнення другого етапу пов'язується з розвитком науково-технологічного прогресу, удосконаленням комп'ютерних програм, виникненням перфокарт і перфострічок. Програми в поєднанні з електронно-обчислювальним пристроєм розглядалися як об'єкт охорони патентного права. Третій етап розвитку законодавства у сфері охорони комп'ютерних програм пов'язується зі справою Бенсона (США), стосовно питання віднесення способу переведення двійково-десяткових чисел у двійкові до «процесу» в розумінні патентного закону США. Верховним судом США у справі Бенсона ухвалено рішення щодо відмови у видачі патенту на спосіб переведення двійково-десяткових чисел у двійкові. У коментарях до рішення Верховного суду було зазначено, що рішення у справі Бенсона не можна поширювати на патентоспроможність програм. Своїм рішенням суд перешкодив виникненню монополії на математичні закономірності та математичні алгоритми, при цьому нематематичні алгоритми продовжували визнаватися патентоспроможними. У той же час четвертий етап становлення законодавства щодо правової охорони комп'ютерних програм пов'язаний із поступовою заміною електронно-обчислювальних машин, перфокарток, дискетами і дисками, за допомогою яких швидке копіювання переміщення і існування інформації як такої у просторі стало звичайною справою, а стосовно законодавства триває пошук оптимального варіанта охорони. І, нарешті, п'ятий етап, який триває і сьогодні, характеризується удосконаленням існуючого законодавства щодо комп'ютерних програм і повторним поглибленням у сферу авторського права

щодо їх охорони [4].

В цілому автори поділяють зазначену точку зору, разом з тим, на думку авторів, зазначений період слід поділити не на п'ять, а на чотири етапи, оскільки останній етап майже збігається з попереднім, а пошук найбільш ефективного варіанта правової охорони комп'ютерних програм властивий всім вищезазначеним етапам спільно.

Подальше започаткування у 1964 році реєстрації комп'ютерних програм Відомством з авторських прав США вплинуло на подальший розвиток механізму правової охорони цього об'єкта. Але у 1967 році Конгрес відхилив законопроект про внесення змін до закону про авторське право, і остаточне законодавче вирішення до використання авторсько-правової охорони програм у Сполучених Штатах Америки комп'ютерні програми отримали лише у 1980 році, шляхом ухвалення змін і доповнень до Закону США про авторське право 1976 року [5]. Основні зміни стосувалися статусу комп'ютерної програми – визначення комп'ютерної програми було включено до переліку об'єктів авторського права і доповнення, яке стосувалося визначення того, що не вважається порушенням прав власника комп'ютерної програми, а саме: «виготовлення або дозвіл на виготовлення іншої копії або адаптації комп'ютерної програми, якщо вони були створені в якості істотного внеску у використанні комп'ютерної програми спільно з машиною і що вони будуть використовуватися тільки у такий спосіб, або якщо вони передбачені для архівного зберігання і підлягають знищенню у випадку, якщо подальше володіння комп'ютерною програмою стало б неправомірним» [5].

У подальших змінах і доповненнях, які стосувалися комп'ютерних програм, знайшли своє відображення положення щодо дозволу без згоди правовласника програми виготовлювати додаткові копії правомірно набутих комп'ютерних програм у випадку проведення діагностики і ремонту апаратного обладнання і їх подальшого знищення після отримання зазначених дій [6]. При цьому ключовим моментом у Законі залишалось положення щодо виключення зі сфери його дії таких об'єктів, як ідеї, операції, способи, системи, методи, концепції, принципи і відкриття незалежно від форми їх опису, пояснення, ілюстрування або зображення [1].

У 1978 році Всесвітня організація інтелектуальної власності ухвалила Типові положення про охорону програмного забезпечення обчислювальних машин. Даний документ складався з десяти розділів, які узагальнювали позитивний досвід охорони комп'ютерних програм, набутий різними країнами світу. І наступним кроком у цій сфері мало бути ухвалення у 1983 році багатостороннього міжнародного договору, в якому враховувалися всі аспекти щодо охорони комп'ютерних програм. Але цього не сталося, оскільки більшість країн адаптувала свої національні законодавства стосовно охорони комп'ютерних програм в якості об'єктів авторського права, що на той час стало найбільш придатним для охорони варіантом. Як наслідок, питання розробки цього спеціального міжнародного правового документа щодо охорони комп'ютерних програм втратило свою актуальність [7].

Разом з тим стрімке і постійне удосконалення комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності, поява абсолютно нових форм комп'ютерних програм у вигляді складних творів вимагає сьогодні удосконалення діючого законодавства щодо їх подальшої правової охорони. Все це зумовило ухвалення Директиви про правову охорону комп'ютерних програм Радою Європейської Спільноти від 14 травня 1991 року, в якій було встановлено правовий режим програм у вигляді охорони їх як літературних творів у розумінні Бернської конвенції. Визначним моментом щодо об'єктів авторського було здійснення гармонізації підходу до визначення оригінальності певного об'єкта авторського права і відображення у національних законодавствах країн-учасниць ЄС [8].

Завершальним кроком щодо розвитку законодавства у сфері комп'ютерних програм слід визнати ухвалення Угоди ТРІПС і Договору ВОІВ про авторське право 1996 року. У цих документах узагальнено обов'язок країн-учасниць «охороняти комп'ютерні програми, незалежно від способу і форми їх вираження, як літературні твори, згідно з положеннями Бернської конвенції».

Одночасно з цим, саме у США сьогодні на практиці склалася і існує найбільш ліберальна система патентної охорони рішень, пов'язаних з комп'ютерними програмами, яка існує паралельно з наданням охорони у межах авторського права [7].

Висновки. Саме тому при прийнятті в Україні відповідного законодавчого нормативно-правового акта з охорони змісту комп'ютерних програм слід врахувати всі відомі та існуючі підходи як в Україні, так і за її межами, і у подальшому, разом з ухваленням відповідного Закону з охорони комп'ютерних програм, розробити методичні рекомендації для їх подальшого захисту.

Бібліографічні посилання

1. Особенности правовой охраны программ для ЭВМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=29039>.
2. Компьютерные игры как искусство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gamesisart.ru/game_industry_sum_2014.html.-Заголовок
3. Circular 61. Copyright Registration of Computer Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.copyright.gov/circls/circ61.pdf>.
4. *Петренко С. А.* Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С.А. Петренко. – К., 2010.
5. Copyright Law of the United States of America Contained in Title 17 of the United States Code [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.copyright.gov/title17>.
6. The Digital Millennium Copyright Act of 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.copyright.gov/legislation/dmca.pdf>.
7. *Боровская Е. А.* Правовая охрана компьютерных программ и баз данных / Боровская Е. А., Ермакович С. Л., Кудашов В. И. и др. – Минск, 2010.
8. *Доровських А.В., Булат Є.А.* Деякі аспекти правової охорони комп'ютерних програм в Україні / А. В. Доровських, Є. А. Булат // Проблеми цивільного права і процесу : матер. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. О. А. Пушкіна. – Х., 2014. – С. 81–83.

Булат Е. А., Доровських А. В. К вопросу правовой охраны компьютерных программ. Определено состояние вопроса относительно охраны компьютерной программы как объекта интеллектуальной собственности в Украине. Проанализирован опыт зарубеж-

ных стран в этой сфере. Предложены способы охраны компьютерной программы.

Ключевые слова: компьютерная программа, содержание, интеллектуальная собственность, правовая охрана, алгоритм.

Bulat Ye. A., Dorovskikh A. V. Legal protection of computer software. On the modern stage the existence of the effective system of guard of intellectual property is the mortgage of the economy and social growing of any country. In 15 of October, 2014 took place listening in Committee of Verkhovna Rada of Ukraine on questions science and education «Intellectual property in Ukraine. State and conceptual principles of development». Among other pressing questions, connected with the guard of intellectual property, a question was examined also about the necessity of bringing for consideration of Verkhovna Rada of Ukraine the law about the guard of the computer programs.

Such step, including, predefined the urgent necessity of guard, foremost, the content of the computer program, as an object of intellectual property, as already long time enough among scientific public discussions proceed in relation to the search of optimum variant of guard of the computer programs, in particular to their content (algorithm).

Rapid and permanent improvement of the computer program as an object of intellectual property, appearance of absolutely new forms of the computer programs as complicated works requires today the improvement of current legislation in relation to their subsequent legal safeguard.

At acceptance in Ukraine proper law about the guard of maintenance of the computer programs should take into account all known and existent approaches both in Ukraine and after its limits, and in subsequent, together with passing a proper Law from the guard of the computer programs, to develop methodical recommendations for their subsequent defense.

Keywords: computer software, content, intellectual property, legal protection, algorithm.

Надійшла до редакції 24.03.2015

Мацюк А. Р.

доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 349.22 : 331.105

ПРАВОВІ ФОРМИ УЧАСТІ ПРОФСПЛОК У РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Висвітлено правові форми участі профспілок у реструктуризації підприємств у сучасних умовах ринкової економіки.

Ключові слова: колективна угода, колективний договір, працівник, правова форма, професійна спілка, реструктуризація.

Постановка проблеми. Сьогодні адаптація підприємств і галузей господарства відбувається у складних умовах сучасної ринкової економіки.

Новий етап становлення економічних відносин зумовлює пошук інноваційних форм роботи профспілок, оптимізація діяльності яких ускладнюється неврегульованістю їх прав щодо участі у таких процесах, як банкрутство, ре-